

Avdelningen för agrarhistoria, www.agrarhistoria.se
Institutionen för ekonomi
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU.

Avhandlingsprojekt 2010-2014. Olof Karsvall, kulturgeograf.
Handledare: Janken Myrdal. Biträdande handledare: Clas Tollin.

Sammanfattning

Utjordar i geometriska kartor och jordeböcker 1200-1600

I Sverige har det funnits en diskussion kring den senmedeltida agrarkrisen och även rörande senare eventuella krisperioder, främst 1600-talets europeiska kris. En fråga har gällt ödeläggelsens omfattning. En annan fråga har varit hur olika indicier för ödeläggelse ska tolkas. Mycket talar för att Det Nordiska Ödegårdsprojektet för den svenska delen systematiskt underskattat ödeläggelsens omfattning. Särskilt gäller det slättbygder, där en eventuell ödeläggelse i slättbygd och kan döljas genom att flera gårdar slås samman. Projektet är en fördjupning och utvidgning av denna omvärdering. Den väg som har valts är att i detalj studera obebyggda kamerala enheter, s.k. utjordar, i äldre storskaliga lantmäterikartor från 1633-1650

Utjordar är obebyggda fastigheter som tagits över av en eller flera gårdar. En utjordar berör ofta flera markslag, antingen som en andel i en by eller som en avgränsad ägolott med egen rågång. På vilket sätt utjordar är belägna och var i landet de förekommer framgår genom detaljstudier av äldre storskaliga lantmäterikartor. Det finns omkring 12 000 sådana kartor från åren 1633-1655, de flesta i skala 1:5 000. Med hjälp av kartorna kan fastighetsstrukturen analyseras i detalj, från bynivå ner till enskilda åkertegar. De svenska storskaliga kartorna är internationellt sett unika, inget annat land har ett för tidsperioden motsvarande systematiskt källmaterial upprättat för landet som helhet. Det Nordiska Ödegårdsprojektet använde aldrig kartorna som källa. Inom Ödegårdsprojektet fanns uppfattningen att slättbygdens byar var mer stabila under krisperioder. Att utjordar är talrika på slättbygder uppmärksammades aldrig. Vi vet ännu inte till vilken grad olika utjordar har samband med de senmedeltida kriserna.

Möjligheten att forska på kartmaterialet har dramatiskt förändrats då hela källmaterialet gjorts tillgängligt av projektet "Nationalutgåva av de äldre geometriska kartorna" på Riksarkivet, Stockholm. Med hjälp av den GIS-databas som arbetats fram kan nu för första gången en kvantitativ och kvalitativ bearbetning göras av samtliga utjordar. Stora regionala jämförelser kan kombineras med lokala djupdykningar i områden där koncentrationer finns. Denna totalgenomgång kommer att ge en detaljskarp bild av icke bebyggda enheter, deras kamerala utfall och materiella avtryck i landskapet omkring 1640. Projektet kommer att bearbeta ett hitintills outnyttjat källmaterial och därmed ha stor betydelse för ödegårdsforskningen internationellt.